

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 94 1973

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

zu haben, greift Bergemann eigenmächtig ein ...»⁹ Men jag kan inte finna annat än att det går att uppbåda goda skäl för Bergemanns läsning. 1. Frasen »Wir müssen Freunde sein» förekommer obestriddigen bara sex rader före det aktuella stället. Det kan förklara varför reprisen blivit korrumpad. 2. Den snävare kontexten utgörs av en fyllemonolog med en sådans upprepning av fraser och känslolagda förbrödringsvilja. 3. Vad gäller den vidare kontexten kan hänvisas till Bo Ullmans avhandling¹ och dess tes om strävan efter mänsklig kontakt som en kärnpunkt i dramats socialkritiska tematik. 4. »Freunde» är pluralis. Lehman måste uppfatta det som vokativ för att få sin läsning att stämma och blir då tvungen att dikta till ett par »Saufkumpanen». Men underofficeren, som två rader längre ner tilltalas »Freund!» är den ende motspelaren. 5. Det är vanskligt att tala om tematisk korrespondens mellan scener i två olika utkast.

Den intuition som Lehmann förvärvat efter att så länge ha handskats med Büchners manuskript ger naturligtvis en auktoritet som man inte tvekar för att böja sig under. Ändå önskar man att det tredje bandets kommentarer redovisar också motargument till läsningar som inte är hundraprocentigt säkra. Men dessa förutan förblir Lehmanns Hamburger Ausgabe av Georg Büchners samlade verk ett textkritiskt mästestycke.

Christer Åsberg

Gisela Berglund: *Deutsche Opposition gegen Hitler in Presse und Roman des Exils. Eine Darstellung und ein Vergleich mit der historischen Wirklichkeit*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholmer Germanistische Forschungen II. Almqvist & Wiksell. Sthlm 1972.

Den tyskspråkiga emigrationslitteraturen 1933–46/47 har på senare år blivit ett mycket livligt diskuterat forskningsobjekt. Det har inte minst de två konferenserna 1969 i Stockholm och 1972 i Köpenhamn burit vittnesmål om. Dessvärre har de med all skärpa också lagt fram de metodiska svårigheterna som forskaren har att bemästra när han ger sig i kast med denna så angelägna uppgift. Det krävs såväl historiska, som sociologiska som litterära och filosofiska specialstudier för att kunna förmedla en någorlunda adekvat bild av detta högst unika fenomen: ämnet är så kom-

plex att det långt överstiger en ende forskares förmåga och är särskilt väl lämpat för ett meningsfullt interdisciplinärt lagarbete.

Gisela Berglund är själv medveten om sitt ämnes stora metodiska problem. Hon poängterar emellertid att det är ytterst angeläget att börja arbetet innan de sista levande emigranterna har gått bort, även om vetenskapliga brister skulle uppstå genom att hon själv som ensam forskare gav sig på ett ämne som överstiger en individs kapacitet. Hon betraktar själv sin doktorsavhandling mera som ett första bidrag till grundforskningen (Grundforschung). Termen är annars okänd i tyskan och har lånats från svenskan till emigrationsforskningens främjande. Det var Walter A. Berendsohn, den tyskspråkiga emigrationsforskningens nestor i Stockholm, som först tillämpade ordet i tyskan och som även inspirerade Berglund till sin avhandling. Det är just som grundforskning avhandlingen är förtjänstfull. Berglund har samlat och genomarbetat en stor del av den aktuella historiska forskningen. Hon har genom intervjuer och via brev försökt att belysa den stora skalan av ideologiska skiljelinjer som gick genom den tyskspråkiga emigrationen och har sedan försökt att analysera, hur mycket av denna falang av ideologisk opposition till nazism som återfinns i emigranternas romaner och periodika.

Tyvär tycks hennes energi ha tagit slut i och med själva materialsamlingen. Utvärdering och analys är inte hennes starka sidor. Även hennes urvalsprinciper ter sig ibland litet egendomliga. När hon t.ex. talar om »Roman des Exils» syftar hon till vad hon vagt nog kallar för »Tagesliteratur» dvs. »tids- och agitationslitteratur» (8). Naturligtvis kan hon då inte ta hänsyn till finkulturens produkter som Tomas Manns *Dr Faustus* eller Heinrich Manns romaner om *Henri Quatre*. Men underligt nog rymms så eminent »litterära» verk som Anna Seghers mästerverk *Das siebte Kreuz* eller Hermann Kestens *Zwillinge von Nürnberg* inom denna slarviga definition. Och när hon i samband med Anna Seghers roman konstaterar att »den litterära människoskildringens kraft bidrar till romanens större realitetshalt» så frågar man sig förvånad varför hon då frivilligt avstår från möjligheten att undersöka emigrationsrealiteten där den är som tätast och istället ägnar så mycket tid åt vad som följaktligen måste framstå som mindre realitetsmättad litteratur. Gång på gång nödsakas hon således att konstatera, att i många kommunistiska författares verk vinner ideologin över verkligheten. Gång på gång poängterar hon så, att många liberala författares pessimism var orsaken till en större svartmålning av de verkliga förhållanden i Tysklands motståndsrörelse. Och gång på gång inställer sig

⁹ Lehmann, *Textkritische Noten*, s. 44.

¹ Bo Ullman, *Die Sozialkritische Thematik im Werk Georg Büchners und ihre Entfaltung im 'Woyzeck'*. 1972. Kap IV.

hos läsaren känslan av att resultatet i hennes undersökningar är mycket triviala i förhållande till den väldiga materialmängd som hon har genomarbetat.

Det är när man tittar närmare på hennes resultat som man undrar om grundforskningen utan en grundlig metodanalys skall kunna leda till vetenskaplig insyn i detta väldiga problemkomplex. Uppenbarligen utan större eftertanke spelar Berglund ut kommunistiska författares »kommunistiska idealgestalter» mot vad hon kallar för »verkliga människor» (199). Hon ägnar många sidor åt att referera den stora realism-debatt som under trettio-talet ägde rum mellan Lukács å ena sidan och Brecht, Bloch och deras vänner å den andra sidan. Men trots detta vågar hon tala om tidens »sanna bild» (199), om »realism» och »autenticitet» som om ingenting hade hänt. Skulle man allvarligt tillämpa Berglunds värderingsprinciper på hennes egen avhandling så skulle man ifrågasätta varför hon överhuvudtaget sysslade med någonting så »realistiskt» som en roman. I själva verket undersöker hon tidningsartiklar och romaner enligt samma metod: Hon jämför deras faktauppgifter med historieböckerna och konstaterar sedan om respektive författare genom information eller intuition har kunnat hålla sig å jour med den politiska utvecklingen (vilket är bra) eller om han/hon som socialist eller borgerlig utopist har låtit sina drömmar inverka på verklighetskildringen (vilket är mindre bra.) Icke överraskande konstaterar hon att en författares »tankar» och hans »kritiska fantasi» spelar en större roll i romanerna än i tidningsartiklarna. Dessvärre undrar hon aldrig om dessa två komponenter utgör en väsentlig del av vad som skiljer exempelvis en roman från en tidningsartikel.

Sammanfattningsvis kan sägas att Berglund spolierar chansen att genom sin avhandling bidra till emigrationslitteraturens grundforskning med ett banbrytande verk. Hennes urvalsprinciper verkar slumpmässiga och resultaten är föga uppseendeväckande. Hon har velat måla en realistisk bild av det litterära motståndet mot nazismen. Tyvärr har inte krafterna räckt till mer än en ytlig och delvis suddig reproduktion.

Gerd Müller

Ingrid Melander: *The Poetry of Sylvia Plath. A Study of Themes*. Gothenburg Studies in English 25. (Akad. avh. Gbg.) Almqvist & Wiksell. Göteborg 1972.

Då Sylvia Plath dog vid lite över trettio års ålder 1963 hade hon en roman, *The Bell Jar*, och en publicerad diktsamling, *The Colossus*, bakom sig. Ytterligare en samling dikter, *Ariel*, utgavs post-

humt av Ted Hughes 1965. Kritiken var ganska tidigt framme. Strödda artiklar kom under sextio-talet, de flesta lösa i köttet; och den karakteristiken får nog sägas gälla den samlingsvolym som kom 1970, redigerad av Ch. Newman: *The Art of Sylvia Plath, A Symposium*. Året därpå publicerades inte mindre än fyra posthuma samlingar dikter, två av dem i begränsade upplagor och påkostat utförande, på ett något för påtagligt konjunkturbetonat sätt; men värtaligt vittnande om det starka och berättigade intresse som diktning-
en väckt.

Det är glädjande att den första verkligt genomtänkta och vetenskapligt utförda studien över Sylvia Plaths diktning presterats av en svensk forskare. Ingrid Melanders avhandling präglas både av kritisk sans och av stor känslighet inför ett stundom mycket svårtolkat material. Den behandlar även en del dikter som inte var publicerade i bokform vid tiden för disputationen.

Det ömtåliga och delvis mycket svårtolkade biografiska materialet är behandlat med stor varsamhet och utan att förf. förfallit till några ohållbara psykologiska spekulationer — sådana har inte saknats i kritiken. Förf. har begränsat sig till sådana biografiska data som kan kasta ljus över Sylvia Plaths upptagenhet med vissa teman, bl. a. känslan av hot, osäkerhet och främlingskap i tillvaron och förhållandet till fadern, tyskfödd biologiprofessor och expert på bin (vilket satt spår i några av dikterna). Han dog då dottern var tio år, men minnet av honom släppte inte sitt grepp om henne. I dikterna framträder en bild av en starkt dominerande, trotsig person, för vilken hon kände både beundran och skräck, en skräck som ibland tog sig uttryck i undervattens- och druckningsfantasier, i vilka man också kan spåra inslag dels från klassisk mytologi, dels från surrealistiskt måleri. I dikten »Daddy» — som det finns skäl att antaga är rent självbiografisk — utpekas fadern som en man med så starka nazistsympatier att dottern senare ibland kom att identifiera sig med Hitlertidens offer. »Daddy» verkar, som Ingrid Melander övertygande klargör, vara en slutuppgörelse med och frigörelse från fadern. Befrielsen kom sent: några månader efter diktens tillkomst berövade Sylvia Plath sig livet.

Fadersgestalten var inte det enda som kunde te sig hotfullt för henne. Naturdikterna rymmer ofta iakttagelser och känslor av isolering, främlingskap, hot och bråd död, i starkt framträdande kontrast till öppet sinne för olika landskaps skönhetsvärden. Hav, havsstrand, ensam hed och skenbart idylliskt pastoralt landskap är de yttre miljöer som naturdikterna rör sig kring, men några gånger förläggs de till andra omgivningar — ett sterilt landskap i »Sleep in the Mojave Desert», ett storlinjigt, orört kanadensiskt land-